

Herregårdene – Porten til Europa

Herregårdskultur som europæisk kulturarv og Region Midtjylland som herregårdslandskab

Resume

Dansk Center for Herregårdsforskning og Gammel Estrup – Herregårdsmuseet ønsker i samarbejde med en række museer og kulturinstitutioner i regionen og som led i markeringen af Europæisk Kulturby 2017 at synliggøre og aktualisere herregårdenes kulturlandskab og fortælle historien om herregårdenes rolle som indgang til Europa og ikke mindst som økonomiske og kulturelle kraftcentre i lokalområderne i fortid og nutid. Projektet arbejder med en sammenhængende historie på europæisk, nationalt og regionalt niveau og vil efterlade sig spor og resultater på alle tre planer.

Projektet omfatter kortlægning, formidling via digitale medier og effekter i landskabet, afholdelse af internationale konferencer og en række større publikumsarrangementer på herregårde i regionen. Derudover rummer projektet etablering af netværk – dels et internationalt forskningsnetværk med herregårdskultur som kulturarv som sit felt, dels et regionalt netværk mellem museer, forskningsinstitutioner, turistbranchen og herregårdene i Region Midtjylland. Projektet er planlagt til at løbe over to et halvt år med afslutning i 2017 og er tematisk og økonomisk samordnet med museets bidrag til Kulturbyåret Aarhus 2017. Det samlede budget er 3.245.650 kr. Region Midtjylland søges om 1.604.650.

Formål

Projektet vil aktualisere kulturarven som en åbenlys ressource for regional udvikling og kan dermed blive et stærkt bidrag både til oplevelsen af regional identitet, med fornyet fokus på dennes indbyggede europæiske dimension, og til udviklingen af områdets kulturturisme.

Formålet med det samlede projekt er at udarbejde en tematiseret kortlægning af Region Midtjylland som herregårdslandskab, som kan danne grundlag for formidling af regionens kultur- og landskabshistorie gennem en herregårdsoptik. En væsentlig pointe herunder vil være at belyse en vigtig fælleseuropæisk dimension i dansk historie – nemlig det internationale islæt i det lokale – med herregårdene som prisme.

For at illustrere regionens lokale og internationale historie vil der blive arbejdet med både generelle aspekter af regionens samlede herregårdslandskab og særligt karakteristiske træk ved udvalgte herregårde. Vejen frem vil være at kombinere forskningsfaglig ekspertise, lokale museers kendskab til regionens forskellige områder og aktuelle herregårdsejeres indsigt i gård, hus og rammebetingelser – og at bringe denne viden formidlingsvenligt til kulturhistorie- og landskabsbrugeren.

Det er et formål at skabe digitale formidlingsplatforme af god kvalitet, hvorigennem den interesserede bruger både vil kunne danne sig et overblik over regionen som herregårdslandskab, fordybe sig i den enkelte herregård og ikke mindst opleve herregården og dens kulturlandskab midt i landskabet med hele historien ved hånden. Projektet vil åbne herregårdskulturmiljøerne gennem publikumsarrangementer og foredrag om sporene efter de europæiske forbindelser på de steder, hvor historien rent faktisk foregik.

Sidst men ikke mindst har projektet til formål at danne grundlag for et stærkt fagligt netværk både internationalt og lokalt, der med tiden vil styrke ikke bare det faglige felt, men også vil placere institutioner i Region Midtjylland i spidsen for kommende forsknings- og formidlingsmæssige netværksaktiviteter i Europa.

Baggrund

Danmark er et herregårdslandskab. Dels i den forstand, at herregårdene historisk set har placeret sig og stadig placerer sig som et finmasket net udover hele landet – vi har i dag stadigvæk omkring hele 730 herregårde i Danmark. Med lokale variationer, med mere eller mindre tæthed, men dog som en gennemgående tilstedeværelse med alt, hvad denne indebærer i alle rigets egne og kroge. Dels i den forstand, at herregårdenes nærvær til alle tider har haft afgørende indflydelse på landskabets konkrete udformning. I nærmiljøet via de mange store og mindre bygninger, parkerne, alleerne og stendigerne. I det bredere lokalmiljø gennem produktionslandskabet, gennem skove og arbejderboliger, gennem kirker og hospitaler, gennem veje, broer, havne og jernbaner.

Herregårdenes kulturhistorie er ikke kun historien om den lille gruppe af mennesker, der ejede dem og beboede de herskabelige miljøer, om landdistrikternes elite og finkultur. Det er også historien om godserne som landområdernes absolut største arbejdspladser og deciderede minisamfund, der dannede ramme om umådeligt mange menneskers daglige liv – herunder tjenestefolk, landarbejdere, lokale administratorer og ikke mindst de mange fæstebønder og deres familier. Herregårdene må altså forstås som en meget vigtig prisme i betragtningen og forståelsen af fortidens lokalsamfund. Også nutidens herregårde rummer spændende og relevante historier om udviklingen af de områder, de er placeret i. I flere og flere tilfælde kan vi igen betragte lokalt iværksætterier med udspring i herregården og se lokale kultur- og turistcentre blomstre op.

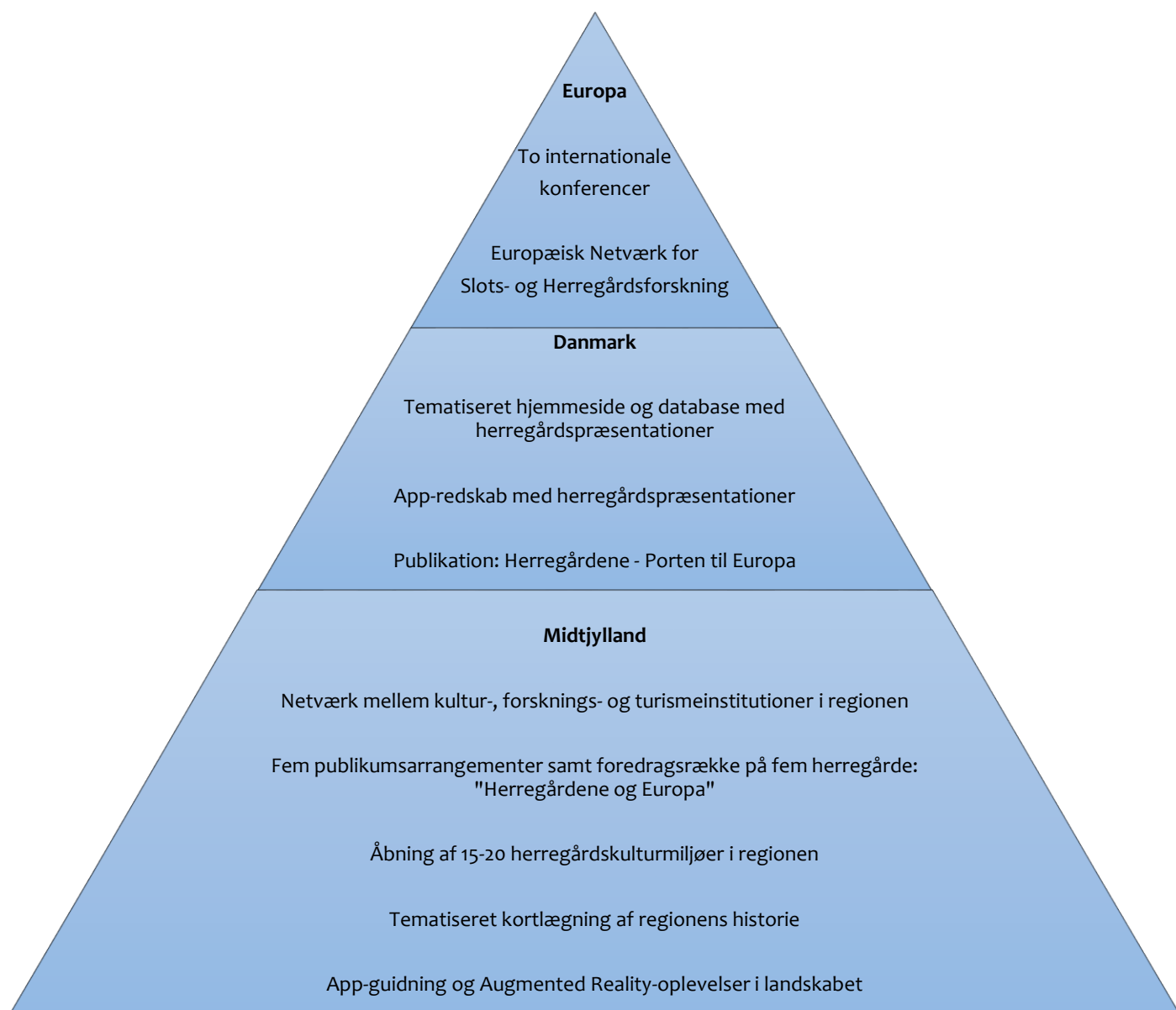
Historien om herregårdene stopper dog ikke ved nutidige landegrænser. Herregårdene har tværtimod en historisk rolle som kulturbærere og formidlere af kulturelle strømninger på tværs af Europa. De familier, der ejede herregårdene, hørte til blandt fortidens fremmeste skabere af internationale, europæiske netværk. Via disse familiers rejser, slægtsskaber, venskaber og udvekslinger kom de europæiske landdistrikters herregårde og de europæiske byers hoffer og adelige palæer i århundreder til at danne ramme om udfoldelsen af fælles europæisk kultur og identitet. Ny viden og kulturelle strømninger blev delt i adelige kredse på tværs af landegrænser og spredtes fra herregårdene i de enkelte regioner til forskellige samfundsgrupper og kom på den måde til at påvirke forskellige slags menneskers liv over hele Europa. Også i Danmark var herregårdene historisk set en port til Europa, og et af de steder, hvor Europa først nåede landet. Nye tendenser fra udlandet strømmede således ikke alene til København og hofflivet, men gennem herregårdene som kulturelle centre, spredtes europæiske strømninger også til landdistrikterne og købstæderne. Herregårdene og deres kulturmiljøer rummer fortsat spor af disse internationale tendenser og afspejler således endnu en europæisk forbindelse i lokalområdet.

I modsætning til alle andre af landets regioner har Region Midtjylland en ganske særlig mulighed for at repræsentere og illustrere det samlede danske herregårdslandskab – ikke i den ensidige fremstilling, som har sit udgangspunkt i den typiske sjællandske eller fynske herregårdshelhed, men i formidlingen af den utrolige og spændende variation, som det danske herregårdslandskab har rummet og stadig rummer. Det umådeligt herregårdsrige Djursland i øst og det åbne landskab mod Vestkysten, hvor der med tiden blev langt mellem de dog ikke mindre betydningsfulde herregårde, danner yderpunkterne i mere end blot geografisk forstand. Det er yderpunkter, der fortæller om landskabets indflydelse på produktion og livsbetingelser, og omvendt om de store produktioners og aktørers indflydelse på landskabet.

Blandt de mange historier, der knytter sig til regionens herregårdshistorie er også historien om herregården som porten til Europa. Trods det, at regionens herregårde var langt fra det nationale magtens og begivenhedernes centrum i mere end én forstand, ses en række fremtrædende eksempler på interaktion mellem lokalt og internationalt og europæiske impulsers vej til lokalområdet – f.eks. inden for tro og viden, dannelse og uddannelse, arkitektur og havekunst, mode og kunsthåndværk.

Produkt

Når projektet afsluttes, forventes det at have resulteret i en række produkter og erfaringer, der på forskellig vis undersøger og formidler historien om herregårdskultur som europæisk kulturarv og Region Midtjylland som herregårdslandskab. Publikumsarrangementer, events og konferencer vil i projektperioden øge projektets synlighed, mens digitale formidlingsformer, oplevelser i landskabet, øget tilgang til en række kulturmiljøer og publikation vil sikre en varig formidling og brugervenlig anvendelse af projektets resultater efter projektperioden. Sidst men ikke mindst vil de netværksaktiviteter, som projektet danner ramme om både på lokalt og internationalt niveau, sikre sit fundament i projektperioden og herefter pege fremad mod nye muligheder både i forskningsmæssig, formidlingsmæssig og kulturturismemæssig forstand.

Produktbeskrivelser

- *Europæisk Netværk for Slots- og Herregårdsforskning:* Projektet anvendes som afsæt til at etablere et Europæisk Netværk for Slots- og Herregårdsforskning. Formålet med netværket er at fremme samarbejde og videndeling mellem europæiske forsknings- og kulturinstitutioner, der beskæftiger sig med slotte og herregårde, primært museer og universiteter. Med etableringen af en dialog mellem forskellige forskningstraditioner og nationaliteter, vil netværket generere ny viden og nye vinkler på slotte og herregårdes rolle som bærende kulturelle og samfundsmæssige enheder i perioden 1500-2000. Som initiativtager til etablering af netværket, vil Dansk Center for Herregårdsforskning sikre, at tovholderfunktionen for netværket placeres ved Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.
- *To internationale konferencer:* I efteråret 2015 arrangeres i samarbejde med nordiske partnere fra norske og svenske kultur- og forskningsinstitutioner et seminar på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet, hvor nordiske og europæiske potentielle samarbejdspartnere inviteres til at diskutere fælles forsknings-, kortlægnings- og formidlingsinteresser inden for emnet 'Europæiske herregårde og slotte som kulturarv'. Med afsæt i dette seminar indgås en række formelle partnerskaber, der i fællesskab arbejder mod at arrangere en stor international conference i 2017 samt et formaliseret europæisk netværk for slots- og herregårdsforskning.
- *Tematiseret hjemmeside og database med herregårdspræsentationer:* Siden indeholder:
  - Overblik på landkort over fordelingen af regionens herregårde, inkl. en række søge- og filtreringsmuligheder.
  - Introduktion til alle regionens ca. 230 herregårde. Ved hjælp af forskellige faner, kan brugeren finde kortfattede oplysninger om ejerhistorie, bygningshistorie, kulturmiljø samt litteratur om gården. Introduktionerne er baseret på Dansk Center for Herregårdsforskning introduktioner til alle danske herregårde i projektet www.danskeherregaarde.dk, der blev lanceret i april 2014, og som stilles til rådighed for regionsprojektet.
  - Tematiseret beskrivelse af regionen som herregårdslandskab. Ved hjælp af en række faner og spor gives mulighed for at bevæge sig dybere ind i emnet, og herigennem præsenteres det regionale herregårdslandskab fra øst til vest, ligesom præsentationen af herregården som sin tids kulturelle, økonomiske, administrative og sociale centrum yderligere udfoldes.
  - Fyldigere introduktion til 15-20 herregårde med relation til temateksterne. Et repræsentativt udsnit af regionens herregårde er udvalgt til at konkretisere projektets temaer. Eksempelstudierne vil fortælle historien om forskellige stilmæssige og livstilmæssige udtryk og disses sammenhæng med den kulturelle kapital, som til alle tider er blevet bragt fra den store verden til lokalområderne via herregårdene. De vil fortælle om herregården som first mover, udvikler og foregangslandbrug gennem historien. Om den struktur, som herregårdene bragte til lokalområderne gennem administrationen af samme – og om den magt og rigdom, der fulgte med. Og de vil fortælle historien om herregårdens ejere som herrer over deres undergivne – men også som værnere om fattige og syge, som kirke- og skolebyggere. Beskrivelserne af de udvalgte gårde baseres ikke bare på eksisterende forskning men suppleres med nye undersøgelser. Projektet har altså ikke alene et formidlingssigte men bringer både nyt materiale og ny aktualitet til vores viden om regionens herregårde.
- *App-redskab med herregårdspræsentationer:* Deltagelse i projektet 'Digitale Tråde over landskabet', der formidler den "skjulte kulturarv" i landskabet ved hjælp af stedgenkendende mobilteknologi. Når projektet er gennemført, indeholder app'en:
  - Regionens herregårde optræder på en generel liste over kulturhistoriske interessepunkter i landskabet for den, der f.eks. søger at forberede sig på en udflugt til et udvalgt område.

- Så mange af regionens ca. 230 herregårde, som det vurderes hensigtsmæssigt for den samlede formidlingseffekt og som egner sig til besøg i landskabet, er tilføjet som interessepunkter i app'en med introduktioner baseret på hjemmesideteksterne men tilpasset mediet. Hertil billedmateriale og relevante links. Oplysningerne er også tilgængelige hjemmefra.
- Ved besøg ved de 15-20 udvalgte eksempelgårde, er der – ud over den information, der kan hentes hjemmefra – adgang til "bonusmateriale" i form af AR-effekter (altså materiale, der udløses ved tilstedeværelse ved herregården). Her kan f.eks. være tale om ældre fotografier/fremstillinger eller person-, arkitektur- og landskabshistorie – alle relevante typer af information eller effekter tilpasset app-mediet er muligt, herunder også lyd- og filmmateriale. Dertil vil den enkelte udvalgte herregårds forskellige interessepunkter være forbundet med hinanden (digitale tråde), sådan at brugeren ledes mellem elementerne i herregårdens kulturmiljø – f.eks. industribygninger, haven, ældre voldsteder, den lokale kirke, herregårdshospitalet etc. – og dermed kommer hele vejen rundt om den herregårdshistorie, der er repræsenteret på stedet. Mens projektets hjemmeside vil tilbyde brugeren at fordybe sig i tematiserede og tekstbaserede beskrivelser af de udvalgte eksempelgårde, der giver læseren mulighed for at klikke sig videre og dybere ind i forskellige aspekter af herregårdens historie, så vil tilbuddet i landskabet i højere grad være baseret på visualisering, brugerens fysiske bevægelse i landskabet og en stemningspræget oplevelse.

Mens man på hjemmesidetemaet om Gammel Estrup f.eks. vil kunne studere forskellige aspekter af den store danske adelsslægt Scheels liv og skæbner som illustration af den danske adels historie vil man med app-redskabet ved hånden kunne spadserere i haven og f.eks. via film- og lydclip, rekonstruktionstegninger og ældre kort- og fotomateriale opleve herskabets brug af den historiske have som rekreativt miljø til lyden af fortidens musik eller oplæsning af historisk litteratur, se fæstebønderne slå græsset på engene og gartneren vedligeholde fortidens herregårdshave. Interessepunktet er også udstyret med links til f.eks. den involverede gårds hjemmeside, et evt. samarbejdende museum og andre udstillinger med relevans for emnet, sådan at brugeren har mulighed for at få oplysning om besøg på regionens kulturinstitutioner.

- *Fem publikumsarrangementer samt foredragsrække på fem herregårde:* I 2017, hvor Kulturbyåret markeres i regionen, gennemføres en række af publikumsarrangementer på fem herregårde, der bl.a. indeholder foredragsrækken "Herregårdene og Europa". Arrangementerne illustrerer tilsammen den europæiske og internationale dimension af herregårdenes betydning for lokalområderne, og hvert arrangement kaster lys over et aspekt, der er særegent for netop den udvalgte herregårds interaktion med Europa. På Bidstrup er temaet 'europæiske strømninger i arkitekturen'. På Clausholm er temaet 'havekunst i Europa'. På Rosenholm er temaet 'tro og viden – reformation og bibliotek'. På Sostrup er temaet 'mode, kunst og kunsthåndværk'. Og på Gammel Estrup er temaet 'dannelse og uddannelsen – Den Vilde Greves dannelsesrejse'. Ved alle publikumsarrangementer åbnes herregårdsmiljøet for publikum, og det udvalgte tema belyses både historisk set og gentænkes i et moderne perspektiv.
- *Publikation:* 'Herregårdene – Porten til Europa'. En formidlingspublikation, der rummer artikler om projektets temaer og eksempelherregårde, udgives. De fem herregårde, der bliver centrum for publikumsarrangementer i 2017, vil spille en central rolle i publikationen, sådan at bogen vil egne sig som materiale, der kan købes med hjem, ved deltagelse i arrangementerne.
- *Netværk mellem kultur-, forsknings- og turismeinstitutioner i regionen:*
  - Otte af regionens museer har på nuværende tidspunkt indgået aftale med projektet om samarbejde omkring cases i deres respektive områder. De involverede museer har hver især deltaget i udvælgelsen af eller peget på en eller flere herregårde samt de tematikker, som disse cases vil kunne bidrage med til projektet. Projektet vil i samarbejde med de tilknyttede

museer i den første fase efter igangsættelsen indkredse de konkrete arbejdsopgaver omkring de pågældende cases og fordele dem mellem projektet og museerne. Alle de involverede museer har således på nuværende tidspunkt udpeget en tovholder i institutionen, lagt arbejde i projektudviklingsfasen og vil yderligere bidrage med deres deltagelse i den endelige indkredsning. Nogle museer vil herefter (mod honorar) forventeligt deltage i research og udarbejdelse af materiale til projektet. Andre vil deltage som sparringspartnere f.eks. i udpegelsen af interessepunkter og/eller i den endelige formidlingsfase. Alle samarbejdspartnere tilknyttes til projektets formidlingsplatforme via links til deres institutioner og relaterede aktiviteter. Via samarbejdet med regionens museer knyttes også forbindelse til andre igangværende formidlingsprojekter som f.eks. ”Middelalderborge i Region Midtjylland”.

- Forskere og studerende fra regionens forskningsinstitutioner som f.eks. Aarhus Universitet, Arkitektskolen i Aarhus og Rigsarkivet i Viborg (tidligere Landsarkivet) bidrager (mod honorar) med forskningsopgaver og fagligt materiale til projektet.
- Projektet har indgået aftale med det digitale museumssamarbejdsprojekt 'Digitale tråde i landskabet' om anvendelse af projektets teknologi. En dialog om videreudvikling af teknologien f.eks. vedrørende filtreringsmuligheder er indledt med projektgruppen bag 'Digitale tråde i landskabet'.
- Projektet vil rådføre sig med MMEX, Center for digital museumsformidling, i udviklingen af projektets digitale løsninger – både når det gælder videreudviklingen af den eksisterende teknologi og i indkredsningen af den rigtige løsning i forhold til etablering af hjemmeside.
- Med projektet *Region Midtjylland som herregårdslandskab* åbnes eller forstærkes formidlingen af en række af regionens mest interessante kulturlandskaber og kulturhistorier på de faktiske, historiske placeringer. For at sikre en bæredygtig relation til nutidens ejere og indbyggere vil projektet naturligvis indgå samarbejde med de udvalgte herregårdes og områders beboere om indkredsningen af den historie, der formidles om den enkelte herregård samt om placeringen af de relevante interessepunkter i landskabet.
- Projektet indgår i dialog med turismebranchen og turistorganisationer, sådan at de endelige produkter kan indgå i nye strategier for kulturturisme i regionen.